

«ՏՐԱԽՏՈՐԻ ՄԱՇԻՆ»

Գյուղը հեռվից քարակույտերի է նման: Աթարի սրածայր կիտուկներն են, խոտի դեղնած դեզերը, մեկ էլ երդիկներից բարձրացող ծխի քուլաները, որոնք անցորդին իմաց են տալիս, թե այդտեղ գյուղ կա, մարդիկ են ապրում:

Շատ հին անցյալ ունի գյուղը: Տների պատերը մամռոտել են, գերեզմանատան քարերը կիսով չափ թաղվել են հողի մեջ, չեչոտել՝ արևից, անձրևից: Ինչէ՛ր չի անցել գյուղի գլխով: Քանի՛ դարեր քարվանի պես եկել են, անցել ու հետք թողել: Հալածել են գյուղին, ավերել, հրդեհել մի քանի անգամ, բայց էլի հավաքվել են, քարերը դարսել իրար վրա, հնացած գերանները շարել և պատասպարվել նրանց տակ ու շատացել իրենք էլ, գոմի տավարն էլ:

Հեռվից այդպես է թվում: Ու եթե տեսել ես գյուղը տարիներ առաջ, նայում ես հիմա էլ և մտածում, որ գյուղում ոչինչ չի փոխվել, դեռ ավելի են հնացել գուցե տները, քարերն ավելի մամռոտել:

Այդպես չէ սակայն:

Գյուղի ներսում, մզլոտած, ծխից սևացած պատերով խրճիթներում ամեն ինչ տակն ու վրա է եղել: Անդարձ մեռնում է հինը, ու նորը գարնան կանաչի պես հերվա դեղնած ցողունների արանքից ծլում է փարթամորեն:

Ավելի շատ գիտեն, ավելի բանիմաց են: Չինաստանով էլ են հետաքրքրվում, բյազի գնով էլ, կոռպերատիվի հաջողությամբ էլ: Երբեմնի աղքատը, որ անխոս հարսն էր ունևորի առաջ, հիմա համարձակ նրա երեսովն է տալիս.

— Էն անցավ, գիտեցածդ մոռացիր...

Կոմսոմոլը մերվում է գյուղի հետ, բջիջը գնալով ուժեղանում է. հիմա ավելի շատ են թերթ կարդում, ժողովներն ավելի բազմամարդ են, քան առաջ, երբ չարչի կար, քոխվա ու պրիստավ:

* * *

Գյուղ ենք գնում ընկերոջս հետ: Նոր գործիքներ ենք ուղարկել՝ սերմագտիչ, շարքացան, քամհար: Գնում ենք՝ ցույց տալու, աշխատեցնելու:

/

Արևը թեքվել է արդեն, իրիկնանում է: Հնձած արտերում խրճերը դեռ չեն հավաքել: Մի մեղմ խաղաղություն կա դաշտերում, որ մերկացել են ցորենի դեղին հասկերից: Մարդ չկա, և խաղաղության հետ ամայությունություն էլ կա դաշտերում: Ճնճղուկներն են միայն, որ խմբերով թռչկոտում են հնձած արտերում:

— Ինչքա՛ն դժվար էր առաջ գյուղով աշխատել,— ասում է ընկերս, որ քսան տարի անընդհատ, իր գործին հավատարիմ, շրջել է մեր գյուղերում, տարիներ առաջ նոր ագրո-խոսք ասել: Ծերացել է այդ գործում, ճերմակել են մազերը, բայց ձեռքերում դեռ ուժ ունի աշխատելու:

— Առաջին անգամ էս գյուղը ես եմ եկել: Լավ հիշում եմ, խոսեցի, ցույց տվեցի նոր գործիքներ, բայց չուզեցին ձեռք բերել: Մի քանի «աղսախկալներ» խանգարեցին, նույնիսկ շարքացանը տնագ տվին, ասացին, թե մեր հողերում էս մաշինը որ երևա, մեր սերմը կկտրի:

Պատմում է, թե ինչպես ժողովից հետո քնելու էլ տեղ չեն տվել, հուսահատ ու փոշման ուզել է քաղաք վերադառնալ: Քոխվան մի էջ է տալիս, խուրջինը գցում է վրան և ոտով, էշին բզելով, գյուղից հեռանում:

— Ինքս ինձ վրա բարկանում էի, թոնթորում, նզովում, թե ինչու ուրիշ արհեստ չսովորեցի...

Կես ճանապարհին իշատերը նրա ետլից հասնում է, էջը ետ տալիս, խուրջինն էլ, իրեն էլ թողնում կիսաճանապարհին:

— Հետո իմացա, որ գյուղում նրան ասել էին, թե էջը սատկելու է, եթե ես եմ տարել: Տեսա էլ ճար չկա, խուրջինն ուսս առա և ճանապարհս շարունակեցի: Կես գիշերին բեզարած տուն հասա:

Իսկ հիմա թամբած ձիով ենք գնում. իրենք են մեզ կանչել...

* * *

Գյուղի վերևում նոր շինած վարձակայանի առաջ գյուղացիք են հավաքվել: Ընդարձակ կալում մի տեղ քամհարն է աշխատում, քամած ցորենը սերմագտիչի մեջն են լցնում, և մեքենայի ներքևից թափում է սերմացուն ջոկ, հավի կուտը ջոկ, ուտելու ցորենն էլ ջոկ:

Կայանի բաց դռներից երևում են շարքացան մեքենաները, որ պսպղին են տալիս Նոր ձևի գութաններ կան, երկաթե փոցխեր և ուրիշ մեքենաներ:

Աղմկում է քամհարը, փոշի է հանում, մեկը փոշու մեջ անընդհատ թիակն է բարձրացնում, հարդախառն ցորենը լցնում մեքենայի մեջ: Իսկ տրիերն էլ գոգում է, ոսկեհատ ցորենը թափում պարկերի մեջ:

Մի քանի օր է, որ բացվել է կայանը: Բոլոր գործիքները նոր են ստացված, վարձակայանն էլ նոր է շինված: Գյուղի նեղլիկ ծուռ ու մուռ փողոցները, ցածր դռները ոչ մի հարմարություն չունեն շարքացան կամ մի ուրիշ մեքենա տեղավորելու, փոխադրելու գյուղամեջ: Ստիպված կայանը շինել են գյուղի գլխին, հանդ տանող ճանապարհի բերանին:

/

Հավաքված են գյուղացիք, նայում են զարմացած: Ոմանք կռանում են, տակից նայում կամ վիզը երկարացնում վերից նայելու, տեսնեն, թե միջին ինչ կա, որ այդպես լավ մաքրում է:

— Մեր կնանոնց կոները դինջացան, խախալները կոտր ընկան, — ասում է մեկը:

Մյուսը հարցնում է, թե

— Էս «ագրանովը» Ռուսերի հողում կարա՞նք շինեն:

Գյուղատնտեսական մեքենաներին շատերն են «ագրանով» ասում: Լեզուն դեռ պատ չի գալիս, որ շարքացան ասի, գտիչ, քամհար:

— Էս «ագրանովը» սերմ ա գցում, էս մինն էլ ջոկում ա, — իրար բացատրում են:

Նայում են ընկերոջս: Թիկն է տվել պատին և անշարժ նայում է նրանց, որոնք տարիներ առաջ էջ էլ չտվին, հիմա խոնավել են մեքենաների շուրջը, ինչպես երեխաները նոր խաղալիք տեսնելիս:

Մայր մտնող արևի շողերի հետ երանության մի ժպիտ խաղում էր նրա հոգնած, տարիների կնճիռներով ակոսած դեմքին:

* * *

— Ա խալիսը, հավատալիս չի գալիս, թե էս իմ ցորենն ա էսպես իստակ:

Զտիչը դադարում է: Մաքրած ցորենի մեջ տասնյակ ձեռքեր են մտնում, մի-մի բուռ անում ու մատներով խառնում, տեսնեն ինչպես է մաքրել: Տորենի տերն է, որ զարմացել է լավ սերմացու ստանալուց:

— Հլա շատ կզարմանաս, Մուքի ամի. — պատասխանում է մի ուրիշը, որ նախքան այդ, ներքին պարծանքով պատմում էր, թե ինքն ինչ մաշիններ է տեսել Գերմանու պլենում: Երեք տարի աշխատել է ինչ-որ տնտեսությունում, ծանոթ է մեքենաներին:

— Հմի էդ ինձ համար ոնց որ խաղ ու պար.— վերջացնում է նա իր պատմությունը Գերմանու պլենում տեսածների մասին:

— Մուքի ամի, ասոված կարա՞ մեղավորին արդարից էսպես ջոկի. — ձայնում է մի ջահել, և կողքին կանգնած մի ուրիշ ջահել պատասխանում է.

— Ասոված էդ հունարը չունի:

Իսկ Մուքի ապերը գտած ցորենը շալակում է, դանդաղ քայլերով հեռանում գյուղի նեղլիկ փողոցներով:

Գզիրը կտուրներից ձեն է տալիս, որ ժողով կա, ու հետո էլ, թե՛ մի ոչխար է կորել հանդում, տեսնողը գա իմաց տա խորհրդին:

/

Ժողովի են գալիս, բայց բոլորի բերանում է մի խոսք կա միայն.

«Ագրանովի» մաշինը:

Գալիս են մեկ-մեկ, նստոտում բակի քարերին: Գյուղխորհրդի նախագահը մինչև ժողովի բացելը մի քանի գործեր է քննում, գանգատներ ընդունում:

Մանր գործեր են. մեկի ոչխարն է ընկել մյուսի արտը կամ հերվա ցորենից տալացուք կա, որ դեռ չի ստացել: Գործերը քննվում են շատ արագ, բանավոր գանգատի հիման վրա. բոլորին էլ հայտնի է, թե ինչ որոշում պիտի տա խորհուրդը: Գյուղական ադաթն է՝ բանավոր մի օրենսգիրք առանց մի հոդվածի, առանց հատվածի:

Գործերը _____ պրծան: Արդեն բավական բազմություն է հավաքվել:

— Հա՛, ընկերներ, դե կանգնածը մի նստի հալա, — ասում է նախագահը:

— Էսօրվա ժողովում մին օրակարգ ունենք, բոլորիս էլ սրտակից բան ա...

Եվ մի քանի խոսք է ասում այն մասին, թե ինչքան դժվար է գյուղում եզներով վարուցանք անել, օրինակ բերում, թե մի օրվա վարելու համար մի եզան վրա քանի ճիպոտ են ջարդում, և հանկարծ խոսքը ընդհատելով՝ դառնում է մեկին, վկա կանչում.

— Քո ալա եզը վար անելիս սատկեց ո՞չ...

Նա էլ ասում է.

— Բա սատկեց ո՞չ:

Եվ խոսքը շարունակում է, ուրիշ օրինակ բերում՝ ապացուցելու, որ եզներով վարուցանքը ձեռնտու չի:

— Պետք ա մենք տրախտորի մաշին բերենք:

Այդ ասելիս մի թեթև շարժում է նկատվում ունկնդիրների մեջ, որոնց դեմքերը կիսամութի մեջ պարզ չեն երևում: Թութունի կրակներն են, որ պսպղին են տալիս:

Ընկերս է խոսում տրակտորի առավելությունների մասին, բացատրում է, որ հարկավոր է ընկերություն կազմել, ընկերության կանոնադրությունն է կարդում:

— Մեր հողերում բան կանի՞՞ եղ տրախտորի մաշինը, — հարցնում է մեկը, մյուսն էլ, թե՛

— Մաշինն առանց եզան ո՞նց ա շուռ տալու ծրելիս...

Էլի այն գյուղացին է, որ Գերմանու պլենում հազար հրաշք է տեսել. պատմում է հինգ տարի, և դեռ չի վերջանում տուտը տեսածի: Նա էլ մի կողմից է ավելացնում տրակտորի առավել կողմերի մասին:

/

— Մաշին ա էլի, մեծ մաշին. խոփերը ետնան քաշ տալիս: Մին օրում հինգ օրավար ցել կանի:

— Հինգ օրավար ր...եղ հո հրաշք ա:

Գնի մասին են հարցնում, ուզում են իմանալ, թե՛ -եղ տրախտորի մաշինի լեզուն հասկացող կճարվի՞ գյուղում:

Սկսում են թեկնածուների անուններ տալ, թե ով կարող է տրակտորով վարել: Գյուղը տասնյակ շոֆեր ու մեխանիկ ունի Բաքվում, պետք է մեկին գրել, որ տրակտորի լեզուն սովորի և գյուղ գա:

— Դե ի՞նչ եք ասում, այ ժողովուրդ.— ասում է նախագահը. — Էն «ագրանովի» մաշինին էլ հավան չեիք, ասում էիք, թե մեր հողերում կարալ չի աշխատի:

— Ինչ պիտի ասենք: Որոշ դնենք. մարդս մի եզ տա տրախտորի մաշինը բերենք...Ես իմ ազին ծաղիկ եղը էս գլխից տալիս եմ եղ նպատակին,— ասում է մեկը, տեղից կանգնում և սպասողական դիրքով նայում, թե մյուսներն ինչ կասեն:

Քսանից ավելի գյուղացիք համաձայնվում են իրենց եզները տալ, տրակտոր առնել:

Բայց ժողովը որոշում է ցորեն հավաքել, ընկերության ամեն մի անդամից հինգ փութ ցորեն: Հենց տեղնուտեղը ցուցակ են անում, գրվում են ներկաները, բացակաների կողմից էլ են երաշխավորում:

Ուշ է արդեն: Գյուղացիք ցրվում են, հարևանը հարևանի հետ մինչև տուն խոսում է տրախտորի մաշինի մասին:

Մի խումբ երիտասարդներ շրջապատել են մեզ, ուզում են ավելին իմանալ, անհամբեր սպասում են տրակտորին:

— Մի պրծնենք էս չարչարանքից, էն ժամանակ տես գեղում ապրելն ինչքան կհեշտանա,— ասում է նախագահը, որ մինչև այդ ցորենի և անդամների քանակն էր հաշվում:

Եվ քանի՛ ուղեղներ մզլոտած, ծխից սևացած խրճիթներում այդ գիշեր միտք արին քաղաքի տրակտորի մասին:—